

DANSKE OG TYSKE FORSKNINGER AF SØNDERJYSK BYGNINGSSKIK OG ALMUEKULTUR SIDEN 1864.

Af Jørgen Olrik.

Sønderjylland er ikke alene i politisk henseende, men først og fremmest kulturelt set, det i århundreder omstridte land, hvor »Dansk og Tysk tog livtag sammen«. Jævnside med den politiske kamp om hertugdømmet løber den danske landbefolkningens ikke mindre betydningsfulde rolige og passive modstand mod tysk sprogs og tysk sæds fremtrængen sydfra og dens sejre vedholden ved dansk tunge og dansk skik under dagliglivets mangfoldige forhold og sysler. Både fra dansk og tysk side har forskningen søgt at udrede Sønderjydernes folkelige egenart i sproglig og i kulturel henseende; og den ulykkelige politiske afgørelse i 1864, der netop samlede de danske Sønderjyder til kamp, har i længden snarere skærpet end svækket forskningens interesse for disse forhold. Allerede i tiden mellem de to slesvigske krige blev der fra dansk side gjort et banebrydende arbejde i sprog- og folkemindeforskning, hvorom der i det hele kun skal henvises til Holger Hjelholts artikel i Danske Studier 1919, s. 129—142; der er dog grund til her at mindes, at den danske folkemindeforsknings Nestor, pastor H. F. Feilberg, tjente sine sporer som dansk almuekulturs gransker ved sit banebrydende ungdomsarbejde »Fra Heden« (1863), en ypperlig skildring af folkelig egenart i Mellemslesvigs hedeegne.

Når der nu her skal forsøges at give en kort og skitse-mæssig oversigt over dansk og tysk forsknings indsats m. h. t. studiet af Sønderjyllands folkelige egenart, således som denne finder sit udtryk i almuens gamle overleverede kultur, er der grund til fra første færd at indskærpe, hvad der allerede i den foregående afhandling om sønderjysk arkitektur er fremhævet: at mange af de enkelte egnenes ejendommeligheder ikke så meget er nationale som lokale særegenheder, afarter af en måske oprindelig fællesevropæisk skik eller mode, der har krystalliseret

sig på vedkommende område og udviklet sig til en for egnen typisk form; dette er bl. a. i stort omfang tilfældet med de såkaldte nationaldragter. Men der er også andre områder af gammel sæd og skik, hvor ved siden af de lokale afskygninger også en generel national forskel afgjort lægger sig for dagen; dette gælder bl. a. ikke mindst m. h. t. bøndergårdenes gamle bygningsskik, som forskningen derfor også i særlig stort omfang har beskæftiget sig med. Netop på grund af disse spørgsmåls nationale betydning har de etnografiske teorier og hypoteser, som forskerne er gåede ud fra, ikke sjældnen fået betydelig indflydelse på deres resultater, som vi i det følgende skal se adskillige eksempler på.

Fra de første 25 år efter den ulykkelige krig er der dog (med en enkelt, nedenfor anført undtagelse) ikke synderligt af større kulturhistorisk interesse at fremhæve, hverken fra dansk eller tysk side. Den etnografiske forskning var jo endnu i sin barndom, og en enkelt svale som Feilbergs sønderjyske folkelivsbilleder bebudede endnu ikke nogen rigtig sommer. Nævnes kan bl. a. en artikel af tyskeren Hamm om slesvigske og holstenske bøndergårde (i Westermanns Monatsheften 1865), som bygger på erindringer fra felttoget i 1864. Kun den nordfrisiske folkestammes af de særegne naturforhold prægede levevis, der er så håndgribelig i sin iøjnefaldende forskellighed fra sine omgivelser, at den allerede for syv hundrede år siden inspirerede Sakse til i sin Danesaga at indflette en malende etnografisk skildring af deres egenart, blev omkring 1890 både fra dansk og tysk side behandlet i et par populære skrifter, et mindre dansk af højskolelæreren og sprogmanden V. Bennike (1890), og en større tysk topografi over de frisiske øer af Christian Jensen (1891).

Imidlertid havde fra tysk side den omfattende germanistiske forskning, der i løbet af 19. århundrede havde taget et imponerende opsving og vundet stærkt frem både i omfang og i dybde, også begyndt at inddrage de folkelige bygningsskikke under sit område. Det banebrydende værk er her Rudolf Hennings lille skrift: *Das deutsche Haus* (Strassburg 1882; Quellen

und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker, Band 47). Der forsøges her for første gang en sammenfattende skildring af de forskellige hustyper indenfor den gotiske (germanske) folkeæt i deres lokale egenart; grænserne for deres udbredelse fastsættes i store træk, og deres mulige afledning af en oprindelig fællestype antydes i et udførligt slutkapitel: »Bidrag til det tyske hus' historie«. Blandt de af Henning opstillede typer vedkommer det øvretysk-frankiske, det østtyske og det nordiske (ø: skandinaviske) hus ikke nærværende undersøgelse; derimod skal der dvæles lidt ved de tre af hans typer, der alle optræder på sønderjysk grund, og som han skildrer i sin bogs 3.—5. kapitel: det saksiske, det frisiske og det angelsk-danske hus. Svagest er hans forsøg på at uddrage en fælles frisisk type af de meget forskelligartede og ofte ret komplicerede gårdanlæg, som de frisiske kystlande fra Nederlandene til Nordfrisland har at opvise; af nordfrisisk område vil han ikke henføre andet end halvøen Ejdersted med dens såkaldte Heuberge til den frisiske hustype i egentlig forstand. Sikkert afgrænset i sin egenart er derimod den saksiske hustype, hvis primitive og oprindelige præg den tyske skribent Justus Möser allerede i slutningen af 18. årh. havde henledet opmærksomheden på. Dette hus med sin brede indkørselsport i gavlen, med sin store dīle (lo) med stalde ved siderne og i dilens baggrund arnen med beboelsesrummene, er da også så typisk afvigende fra al anden sønderjysk boligskik, at dets hjemegn afgjort skiller sig ud fra det øvrige område, og nordgrænsen for dets udbredelse falder i hovedtrækkene sammen med Plattyskens fremtrængen mod Nord i løbet af Middelalderen: det når ifølge Henning op til Slien (og Danevirke). Alt, hvad der ligger Nord for denne linje, henføres af Henning til den angelsk-danske gårdtype, der ganske vist ikke udgør så sluttet en enhed som den saksiske, men spalter sig i mange lokale varianter, hvoriblandt også regnes det frisiske hus paa Vesterhavsoerne og den ligeoverfor liggende marsk. Henning har åbent øje for den enlængede sønderjyske gårds slægtskab med tilsvarende nørrejyske huse, og den af ham fastslåede nordgrænse

for det saksiske huses fremtrængen stemmer, som nævnt, ret nøje med den gamle sproggrænse, hvilket dog ikke udelukker, at der i den sydlige del af det oprindeligt dansktalende Sønderjylland (i Sydangel og også længere vestpå) har fundet en vis påvirkning sted sydfra, hvad der bl. a. giver sig tilkende i loens delvise overgang til saksisk dile med stalde ved siderne og indkørselsport i gavlen. Kun navnet, som Henning giver denne sønderjysk-danske gårdtype, synes mindre heldigt påvirket af tyske teorier om Anglerne som Sønderjyllands oprindelige befolkning og om en ødansk indvandring til og erobring af Jylland.

Hennings fremstilling traf i store træk sikkert det rette, men den var ifølge sagens natur kun en ret skitseret oversigt, der byggede på ældre og delvis ret mangelfuldt materiale. For at nå et virkeligt grundigt kendskab til sønderjysk bygningssskik måtte der kræves ganske anderledes dybtgående og omfattende undersøgelser end der hidtil forelå — undersøgelser, der både byggede på studier i marken og på det hidtil så godt som ikke udnyttede arkivstof. Der var her store opgaver for forskerne at tage op, og det varede heller ikke længe, før der både fra dansk og tysk side forelå nye og betydningsfulde undersøgelser. Fra tysk side kastede man sig i de følgende år især over de frisiske hustyper; nævnes må særlig Otto Lasius' skrift *Das friesische Bauernhaus* (1885, *Quellen und Forschungen etc.* Bd. 55), samt M. Uhles afhandlinger i *Zeitschrift für Ethnologie* 1890—91: *Das Föhringer Haus*, og: *Das dänische Haus in Deutschland*. Denne sidste forsker vil endog hævde, at det danske hus i meget gammel tid er blevet overført til de frisiske kystlande Syd for Vesterhavet, og selv om dette ikke kan anses for bevist, er det sikkert nok, at de nordfrisiske bygningssskikke på sønderjysk grund — fra regnet de ovenfor nævnte Heuberge i Ejdersted — viser meget nær tilslutning til de tilgrænsende danske landsdeles. — Nævnes må også Reimer Hansens afhandlinger i *Globus* 1893 og 1896, særlig om det frisiske og det femernske hus.

Snart fremstod der dog fra dansk side en mand, der ikke var bange for at sætte sin forsken endnu større mål — så store,

at deres fulde opnåelse sikkert lå langt ud over hans evner og begrænsning. Manden var tegneren og kulturhistorikeren professor R. Mejborg. Han havde i mange år indsamlet stof til et monumentalt værk over folkelig bygningsskik hele Norden over, men nåede — bortset fra mindre afhandlinger og oversigter — kun at få udgivet første bind, om slesvigske bøndergårde (1892, tysk udgave 1896). Dette Mejborgs stort anlagte hovedværk bygger både på et med stor flid under vidtløftige rejser indsamlet billed- og opmålingsmateriale og på meget ihærdige og omfattende arkivundersøgelser; det udkom i et bogmæssigt set overmåde stateligt og tiltalende udstyr, og det må fremdeles ved sin fylde af enkeltheder, indsamlede fra alle egne af hertugdømmet, kaldes et uundværligt hovedværk ved studiet af sønderjysk bygningsskik. Men det kan på den anden side ikke nægtes, at værket også lider af visse mangler. Mejborg havde et klarere blik for den enkelte egns særpræg end for de store linjer i udviklingen; hans sans for de mange små enkeltheders betydning for helheden, der giver sig sit smukkeste udslag i hans malende beskrivelser af de forskellige landsdeles landskabelige særpræg, får ham ikke sjældent til at glemme overblikket, og hans i og for sig prisværdige hang til overalt at underbygge sin skildring af bygningsskikkene ved udmaling af deres sociale, økonomiske og kulturelle baggrund, får ham ikke sjældent til at forvilde sig lidt for langt ind på områder, der måtte siges at ligge lovligt meget ude i periferien af bogens egentlige æmne. Mejborg kendte ikke ret begrænsningens vanskelige kunst; hans udredninger af de enkelte stedlige typers historiske udvikling er ofte famlende og usikker, og han savnede i nogen grad blik for de væsentlige ligheder, der trods alle lokale forskelligheder samlede alle gårdtyper Nord for Sli-Danevirkelinjen til et hele, i modsætning til den Syd for denne linje herskende saksiske type. Hertil kommer, at hans sans for enkelthedernes betydning ikke var ledsaget af nogen minutøs nøjagtighed i de enkelte oplysninger, hvorpå værket var bygget; det er således karakteristisk, at hans mange afbildninger og planer af gårde så godt som aldrig er forsynede med andre hjemstedsbetegnelser end egnen

i al almindelighed, men ikke stedfæstede til denne eller hin bestemte landsby. — Trods alt må forskningen dog være Mejborg taknemlig for det store materiale, han har indsamlet på en tid, da så godt som ingen andre tænkte på sligt, ligesom hans ofte smukke og fængslende, altid velskrevne og letlæselige fremstilling skaffede hans kulturhistoriske studier mange venner.

Manglerne ved Mejborgs historiske forfatterskab blev få år efter fremkomsten af hans ovennævnte hovedværk på en i det hele overbevisende måde klarlagte af en dansk historisk forfatter, der vistnok må kaldes den betydeligste forsker af dem, der har beskæftiget sig med disse spørgsmål. Ligeså vidtløftig, ja snakkesalig Mejborg stundom kunde være i sin fremstilling, ligeså skarp og klar var skoleinspektør P. Lauridsen i den sønderlemmende kritik, som han i Historisk Tidsskrift 6. R. VI. Bd. (1895) gjorde Mejborgs store værk til genstand for. Støttet til nyt fremdraget, af Mejborg delvis overset arkivmateriale, lykkes det ham for det første at fastslå grænsen mellem dansk og saksisk bygningsskik med langt større nøjagtighed end tidligere; og dernæst påviste han, hvor lidt der lå til grund for Mejborgs sondring mellem nord- og mellemslesvigsk bygningsskik, idet den enlængede gård med beboelse i den ene ende, stald og lo i den anden ende af huset langt fra var ukendt i Nordslesvig, som Mejborg syntes at mene. Mejborgs antagelse af den firlængede bondegård som den oprindelige danske type modbevises grundigt, og hans hypotese om den af to længer sammenbyggede vinkelgårds afstamning fra Nordfrisland undrives med afgørende grunde. Som de fleste skarpsindige kritikere kan Lauridsen dog blive noget ensidig i sine synsmåder og sin polemik; således kan hans teori om, at det typiske dansk-sønderjyske hus altid rummede pisel (opholdsstue), lo og stald i bestemt rækkefølge, således at loen stedse var indskudt mellem opholdsrummene og stalden, sikkert ikke opretholdes i hele sit omfang, idet man snarere må antage, at denne anbringelse af loen mellem stue og stald, der er særlig almindelig på nordfrisisk og mellemslesvigsk område, skyldes en påvirkning Syd fra, medens det på mange steder såvel i Nordslesvig som på

de danske øer var almindelig skik, at stalden lå lige ved siden af det såkaldte framgulv eller framhus (fremmers). Men tiltrods for disse og enkelte andre ensidigheder må Lauridsens indlæg dog betegnes som det skarpsindigste og mest grundlæggende arbejde om sønderjysk bygningsskik, der er fremkommet fra dansk side, og hans påvisning af en fælles dansk hustype i Sønderjylland med skarpt skel overfor det saksiske hus i Syd-slesvig hører til de forskningsresultater, som har blivende betydning.

Foruden disse mere omfattende behandlinger af sønderjysk bygningsskik har også den mere stedbundne topografiske forskning jævnt hen givet bidrag til belysning af en enkelt egns bøndergårde og gammeldags folkeliv, ligesom også Sønderjylland har fået sin særskilte omtale i sådanne sammenfattende værker som E. H. Meyers *Deutscher Volkskunde* (1898), O. Schwindrazheims *Deutsche Bauernkunst* (1903), W. Pesslers *Das altsächsische Bauernhaus in seiner geographischen Verbreitung* (1906). Nogen systematisk litteraturfortegnelse skal her ikke gives; kun nogle enkelte afhandlinger og artikler skal fremhæves. Om hustyper og landsbyliv i Angel beretter J. J. Callsen i det hele omhyggeligt og troværdigt i tidsskriftet *Die Heimat* 1901 og 1903; om den saksiske gårdtype i Ostenfeld Magnus Voss (i sin bog om Ostenfeld 1905, der også indeholder andet værdifuldt topografisk stof, samt i *Niedersachsen* 1901 og *Die Denkmalpflege* 1904); de to forfattere tilhører begge den tyske skolelærerstand. Gode oplysninger om halvøen Svansens bygningsskik og almuekultur findes i Koch-Bohnerts skrift *Schwansen* (1912); omhyggelig og nøjagtig er også Karl Häberlins afhandling om boligtypen paa Halligerne (*Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde in Berlin*, 1912). — Blandt danske bidrag er der grund til at mindes H. F. Feilbergs »Barn-domsliv i Vestereggen» (*Sønderjyske Aarbøger* 1897), for ikke at tale om hele det sønderjyske stof i hans ordbog over det jyske almuesmål, al dansk folkemindeforsknings uundværlige håndbog. Al ære værd er også frimenighedspræst Thade Petersens omhyggelige og udførlige topografiske meddelelser om sin hjemstavn Rømø i *Sønderjyske Aarbøger* 1903—6.

Af mere omfattende art er igen en dansk og to tyske publikationer, som derfor skal omtales lidt nærmere. Først skal nævnes det af den tyske arkitekt- og ingeniørforening udgivne hovedværk (tekst og tavler): *Das Bauernhaus im deutschen Reiche* (1906), hvori afsnittet Schleswig-Holstein er udarbejdet af geheimebaurat K. Mühlke. Dette værk er efter hele sit anlæg rent sagligt og typebeskrivende uden at gå dybere ind på den historiske udvikling, selv om man heller ikke her slipper for den kendte tyske teori om Danernes indvandring til Jylland og fortrængen af urbeboerne. Tegninger og opmålinger synes pålidelige, men gennemgående lidt tørt og ukunstnerisk udførte; teksten affærdiger Nordslesvig ret kort og Mellemslesvig endnu kortere, idet den kun nævner den angelske hustype, men dvæler forholdsvis udførligt ved det frisiske, det ditmarsiske og det saksiske hus i deres forskellige variationer. Synspunktet er nok så meget arkitektens og kunstnerens som etnografens og historikerens, men røber iøvrigt både forfatterens solide tekniske kundskaber og klare blik for folkekunstens hjemlige og stavnsbundne præg. — Et forsøg på at anvende den historiske viden om fortidens bygningsskik til praktisk-kunstnerisk formål i nutiden udgøres af en samling »Vorlageblätter«, udgivne af Baupflege des Kreises Tondern (se Schleswig-holsteinischer Kunstkalender 1912, s. 17).

Fra dansk side har man taget et tilsvarende opmålingsarbejde op. De unge danske arkitekters sammenslutning, »Foreningen af 3. Dec. 1892«, havde alt i adskillige år sendt sine medlemmer til Sønderjylland for at tegne og opmåle gamle bøndergårde, især paa Vestereggen, inden man besluttede at offentliggøre udbyttet af disse studierejser i trykken og i 1911 udsendte et stateligt hæfte i stort kvartformat med opmålinger, tegninger og fotografier fra Vestslesvig, hvortil i 1917 et nyt hæfte sluttede sig, som overvejende omfattede Vesterhavsoerne, og hvortil museumsinspektør magister Chr. A. Jensen havde skrevet teksten. Formålet med denne publikation var naturligvis ikke alene historisk, men nok så meget praktisk-kunstnerisk; man vilde tilvejebringe en smuk samling af værdifulde

forbilleder, der kunde indblæse det moderne byggeri en ny og bedre ånd, ikke mindst på landet og i stationsbyerne, hvor sådant højlig tiltrængtes; og det var naturligvis ikke uden grund, at man særlig var slået ned i Vestslesvig, hvis pyntelige grundmurede gårde og huse var opførte efter en gammel og solid tradition, som måtte antages at være særlig frugtbringende for unge arkitekter at studere, bl. a. fordi disse bygninger både som helhedsanlæg og i mange enkeltheder egnede sig til forbilleder for tilsvarende moderne nybygninger. De statelige, smukt udstyrede kvarthæfter, der må opfattes som begyndelsen af et større værk, har således i høj grad deres praktiske mission, men de vidner tillige smukt om danske arkitekters historiske interesse for folkekunst og folkekultur på gammel sønderjysk grund. I første hæfte ledsagedes tegningerne og opmålingerne kun af en kort, ret populær, oplysende tekst; i andet hæfte er, som nævnt, teksten forfattet af museumsinspektør, magister Chr. A. Jensen og bringer gode historisk-topografiske oversigter over bygnings typerne i Vestslesvig og paa Vesterhavsoerne, hvorved den største vægt lægges på de rent lokale ejendommeligheder og på det fællespræg, som Vesteregnens særlige naturforhold og næringsveje har givet dens bygningskikke, medens forskellen mellem dansk og frisisk træder tilbage i anden række.

Af en helt anden og mere omfattende art er den aldrende tyske forsker K. Rhamms kæmpemæssige værk: *Ethnographische Beiträge zur germanisch-slavischem Altertumskunde*, hvoraf det i denne sammenhæng væsentlig er 2. del, som interesserer: *Urzeitliche Bauernhöfe im germanisch-slavischem Waldgebiet* (1908). Det er i sine fortrin og i sine fejl et typisk produkt af tysk videnskabelighed. Det umådelige stof er indsamlet gennem et langt liv med uhyre flid og beherskes med dygtighed; bearbejdelsen deraf røber ofte mærkelig stor kombinationsæвне og skarpsindighed; værket har tillige den fordel, at det ikke som anden beslægtet tysk forskning ensidigt bygger på den filologiske fortolkning af gamle tekster, men fornemmelig støtter sig til indsamlede oplysninger om den overleverede folkelige bygningskik i de forskellige gotisk-germanske lande. Men det er vanske-

ligt at læse, uoverskueligt og slet komponeret, så at der kræves stor tålmodighed til at pløje det uhyre værk igennem fra ende til anden, og dets forfatter er ingenlunde uhildet af gængse tyske etnografiske teorier. Da jeg i sin tid (i Danske Studier 1910) har givet en udførlig anmeldelse af hele værket, skal jeg her indskrænke mig til nogle bemærkninger om Rhamms behandling af sønderjysk bygningssskik. Denne lider noget under hans tilbøjelighed til ud fra antagelsen om Anglerne som Sønderjyllands urbeboere at konstruere en særlig »cimbrisk« gårdtype, afvigende fra det øvrige Danmarks; den enlængede gård, som har været almindelig over store strækninger af Sønderjylland, er, som af Lauridsen påvist, ingenlunde indskrænket til denne landsdel, men genfindes på mange steder i det egentlige Danmark; og forskellen mellem den enlængede type (med stald og lo i samme længe som opholdsrummene) og den to-, tre- eller firlængede type (hvis længer omslutter en firkantet gårdsplads) skal måske, når alt kommer til alt, slet ikke forklares etnografisk, men hænger snarere sammen med en oprindelig ulighed mellem større og mindre gårde, der giver sig udslag i bondens nærmere eller fjærnere samboen med sine husdyr. En sådan synsmåde er forfatteren i anden sammenhæng dybt inde på uden dog for de danske bøndergårdes vedkommende at drage konsekvenserne deraf, og den stadfæstes i høj grad af et af ham selv anført middelalderligt islandsk kildested, hvori det hedder: Det er i Danmark mange steder tilfældet på smågårdene, at alle opholdsrummene, menneskenes såvel som kvægbesætningens, er under ét tag, i hver sin ende af huset (V. Guðmundsson, Privatboligen på Island i Sagatiden s. 65). — Også i mindre spørgsmål kan forfatteren være noget hildet af sine tyske synspunkter, således m. h. t. nordgrænsen af det område, hvor bås — i modsætning til almindelig dansk sprogbrug — betyder hele stalden og ikke dens enkelte rum. Men som helhed er hans værk rigt på nye og interessante synsmåder og særdeles frugtbart for studiet af oldtidslevninger i yngre tiders nedarvede bygningssskik, og det imponerer uvilkaarligt læseren ved sin omfattende lær-

dom og ved det uhyre materiale af enkeltheder, hvorpå det er bygget.

Der er her dvælet forholdsvis udførligt ved forskningerne af sønderjysk bygningssskik, fordi der på dette, etnografisk set vel nok interessanteste område, er gjort særlig store og betydningsfulde indsatser både fra dansk og tysk side. Men også andre områder af almuens materielle kultur er blevne dyrkede af danske og tyske forskere. — Halvt på grænsen mellem almindelig kunstindustri og almuekunst står en del af de sønderjyske snedkeres og billedskæreres frembringelser, som er omtalte i den foregående afhandling; i den danske museumsmand Chr. A. Jensens værk om snedkere og billedsnidere (1911) findes vigtige bidrag også til de sønderjyske snedkerskolars historie, medens den flensborgske museumsdirektør E. Sauermanns *Handwerkliche Schnitzerei des 16. u. 17. Jahrhunderts aus Schleswig-Holstein* (1910) nærmest kun er et billedværk. — Et udpræget produkt af sønderjysk almuekunst og husflid er de kendte monstervævede sengeomhæng og sengetæpper (med uld på linnedbund), der tilvirkedes i hele hertugdømmet, aldeles uanset nationalitetsforskellen; hovedværket om dem er E. Sauermanns *Schleswigsche Beidervand* (1909). — En anden gren af sønderjysk husflid, der efterhånden udviklede sig til en hel lokal industri, er Tønderegnsens berømte kniplingstilvirkning; den danske arkivmand F. J. West har skrevet afhandlinger derom i *Sønderjyske Aarbøger*, men hovedværket om dette æmne skyldes en anden dansk forsker, museumsdirektør Emil Hannover (*Tønderske Kniplinger*, 1911). — De ejendommelige folkedragter på Vesterhavsøerne omhandles i flere af de ovennævnte topografiske skildringer, såsom Thade Petersens af Rømø og Chr. Jensens af de slesvigske Vesterhavsøer; i sidste årgang (1920) af den af E. Sauermann udgivne slesvig-holstenske kunstkalender findes en redegørelse for den alsiske nationaldragt ved dr. Hans Wullenweber i Sønderborg. Dragterne fra Vesterhavsøerne og fra Ostfeld ved Husum er naturligvis også repræsenterede i de ældre værker om nationaldragter fra tiden om 1880: F. C. Lunds *Danske Folkedragter* samt Kretzschmers og Hottenroths tilsva-

rende bøger om tyske folkedragter. De nordfrisiske bønders hjemmeliv har den på det danske kunstakademi uddannede hjemstavnsmaler Carl Ludvig Jessen i et langt liv skildret i talrige med stor omhu og kærlighed til æmnet udpenslede malerier; et udvalg af hans interiører og dragtstudier i delvis farvetrykt gengivelse er for nogle få år siden udkommet i Glückstadt (jfr. Schl.-holst. Kunstkalender 1918-19)¹). I de øvrige egne af Sønderjylland er ingen egentlige folkedragter bevarede til vore dage.

Tilbage står endnu kortelig at omtale, hvad der fra museers og samlingers side er gjort for at tilvejebringe og opbevare materiale til belysning af sønderjysk bygningsskik og almuekultur. Der er her grund til at minde om, at på kongerigsk grund først og fremmest Dansk Folkemuseum, men dernæst også museerne i Kolding og i Ribe i lange tider har samlet på sønderjyske genstande, særlig møbler og andre udskårne sager. I Sønderjyllands hovedstad har Kunstindustrimuseet i Flensborg under ledelse af den dygtige museumsmand Heinrich Sauermann og efter ham hans søn Ernst Sauermann tilvejebragt en omfattende og udsøgt samling til belysning af sønderjysk almuekultur: møbler, udskårne genstande, vævede og broderede sager samt en anselig række interiører fra forskellige egne af Slesvig (og Holsten). Hertil slutter sig på holstensk grund et ypperligt museum i Altona, der ud fra mere etnografiske end kunstindustrielle synspunkter under ledelse af dr. Lehmann har lagt særlig vægt på at tilvejebringe en fyldig og alsidig repræsentation af slesvigsk og holstensk folkekunst og almuekultur; også dette museum rummer en statelig række af interiører.

Endnu større vækst kom der dog i museumsplanerne, da man tog skridtet fuldt ud og ikke nøjedes med at genopstille de gamle interiører i helt forandrede omgivelser, men efter svenske og norske forbilleder skabte en ny museumstype, Fri-landsmuseet, baseret på flytning og genrejsning af selve de

¹) Andet Materiale vedr. frisisk Kultur findes i Mitteil. des Nordfries. Vereins für Heimatskunde und Heimatliebe samt i Mitteil. des Museums für deutsche Volkstrachten (Berlin).

gamle huse og gårde. Banebrydende for Sønderjylland var i så henseende museumsdirektør Bernhard Olsens indkøb til Dansk Folkemuseum (1899) af en Ostenfeldgård, der genrejstes på museets nyoprettede Frilandsafdeling ved Lyngby i året 1900; det gav stødet til overflytningen af en anden Ostenfeldgård til Husum, der skete omtrent samtidigt, og hermed var den første spire lagt til Frilandsmuseer på selve hertugdømmets grund. Da tillige det i nærheden af Husum liggende såkaldte Rother Hauberg — den største og stateligste af de gamle Ejderstedske gårde — er erhvervet af Husum by, er der således her tilvejebragt fremragende typer på såvel nedersaksisk som frisisk-hollandsk bygningssskik. — Senere er paa Før grundet et lille Frilandsmuseum, hvor de frisiske øers hustype er repræsenteret.

Større national interesse for os danske end disse saksisk-frisiske bygningsmuseer har dog bestræbelserne for også at få egentlig danske bygningstyper i Sønderjylland indlemmede i museerne. Det var fra første færd museumsdirektør Bernhard Olsens hensigt at erhverve en nordslesvigske gård til Frilandsmuseet ved Folevad (Lyngby), der kunde repræsentere den gamle danske hustype med opholdsrum i den ene ende og stald i den anden ende af beboelseshuset; men først i 1911—12 lykkedes det at virkeliggøre tanken ved indkøb af et mindre beboelseshus med stald (halvt bindingsværk, halvt bulhus) fra Flovt ved Haderslev, der nu sammen med to bulhuslader fra Grønninghoved ved Skamlingsbanken danner museets nordslesvigske gård. Men også på sønderjysk grund, i Haderslev, er det i de senere år (jfr. Schl.-holst. Kunstkalender 1918—19) lykkedes at tilvejebringe et Frilandsmuseum, bestående af flere gamle bulhuse og gårde, bl. a. fra Halk ved Haderslev fjord; og med dette museum, der åbnedes under krigen, er der således på Nordslesvigs egen grund skabt et monument over landets gamle danske almuekultur, som Haderslev by og amt har al grund til ved den forestående genforening at pege på med stolthed som vidnesbyrd om befolkningens dybe sans for hjemstavnskulturens betydning. Om denne vidner iøvrigt også de anselige lokal- og

kulturhistoriske samlinger, der i de senere år er tilvejebragte i museet i Sønderborg.

Det er at haabe og ønske, at dansk kulturhistorisk forskning efter genforeningen i endnu højere grad vil fæste blikket på de store opgaver, som i Sønderjylland venter på deres løsning, og at der kan komme et godt samarbejde i stand med de stedlige kræfter, så at alle interesserede danske Sønderjyder kan give deres bidrag — det være sig lille eller stort — til studiet af dansk almuekultur på sønderjysk grund. Men dansk forskning bør heller aldrig glemme, at historisk set er hele Sønderjylland gammelt dansk land og hører som sådant naturligt ind under det nationale forskningsområde, og at der Syd for den kommende grænse findes store strækninger, hvis befolkning vel nutildags er mere eller mindre fortystet, men dog ved sin bygningskik, ved sin levevis og sin hele overleverede almuekultur røber sin danske rod. Så langt som dansk sprog har været talt og dansk folkepræg har strakt sig, når også dansk kulturhistorisk forsknings nationale område.

ff)

FORENINGSMEDDELELSER.

Studiekursus i København 1.—5. Septbr. 1919.

Det længe planlagte Studiekursus, hvortil Indbydelser var udsendt i Juni Maaned (sml. Fortid og Nutid II, S. 232) forløb saaledes, at det sikkert kan siges at have overtruffet Forventningerne, og at enhver Tvivl om disse Kursus' Existensberettigelse og Nytte er forstummet. Der havde ialt meldt sig 38 Deltagere, de fleste fra de historiske Amtssamfund, færre fra Museerne, hvorved det dog maa erindres, at ikke faa Deltagere baade virker i Samfundene og i Museerne. Mange fulgte da ogsaa alle Kursusrækker, skønt de derved »fik Timer« baade Formiddag og Eftermiddag, ialt 5—6 om Dagen.

Deltagerne mødtes i Nationalmuseets Gaard Mandag d. 1. Septbr. Kl. 9¹/₂, hvor Sekretæren, Prof. Fabricius, bød Velkommen, og hvor forberedende Aftaler blev truffet.